

Szabadi István*

Ördögidézés Krasznarécson, Ambrus Gedeon református lelkipásztor hányattatásai

A tiszántúli református superintendens 1803 áprilisában terjedelmes panaszlevélben fordult az erdélyi Főkonzisztóriumhoz¹. A panasz közvetlen oka: a szilágyi tractus esperese és assessorai két évvel korábban nem jelentek meg a szilágybagosi egyház és prédikátor fegyelmi ügyét tárgyaló kerületi ülésen. Az erdélyi Főkonzisztórium már korábban kifejtette, hogy a közigazgatásilag Erdélyhez tartozó, de egyházkormányzatilag a tiszántúli superintendens alá vetett Meszesen túli részek (lényegében a Szilágyság) egyházi igazgatását a következőképpen képzei el: az erdélyi részen tartott zsinatokon küldöttei jelen legyenek, akik vigyáznak az erdélyi vallásügyi törvények és rendeletek betartására, a zsinati jegyzőkönyvet pedig megküldik az erdélyi Főkonzisztóriumnak. Ezt a tiszántúliak úgy értelmezték, hogy a Tiszántúlnak magyarországi részein tartott zsinatokra ugyanez érvényes, hiszen ott Erdélyhez tartozó eklézsiák ügyét is tárgyalják, mindebből az is következik, hogy a szilágysági esperesek kötelesek megjelenni ezeken a magyarországi zsinatokon.

Számos példát hoznak fel arra, hogy ez a kettős igazgatás jól működött, illetve működhet, legelőbb is Zoványi György példáját, aki zilahi esperesként lett tiszántúli superintendens, és nem tartotta az erdélyi szabadság és jog megsértésének, hogy megjelenjen a zsinatokon (ha nem személyesen, hát „mandátussa által”). Megemlíti Zoványi fiának, Józsefnek az ügyét, aki 1768-ban szilágyi esperesként nem tett eleget egy helytartótanácsi rendeletnek („hogy tractuális székeink többé házastársakat ne válasszanak”), ezért a superintendens az erdélyi küldöttek jelenlétében és jóváhagyásával hivatalától megfosztotta.

A tiszántúliak hosszan sorolják a vonatkozó eseteket, ezek között kerül említésre Ambrus Gedeon krasznarécsei lelkész ügye, akit jakobinussággal és „ördögösködéssel” vádolt meg a szilágyi tractus törvényszéke, majd hivatalvesztésre is ítélte. A tractus az ítéletet természetesen a superintendens jóváhagyására Debrecenbe küldte meg, az egyházkerület pedig, mivel az Ambrus Gedeon által elkövetett törvénytelenések világi bíróságra tartoznak, megküldte a kapcsolódó ügyiratokat, jegyzőkönyveket az erdélyi Guberniumnak. Jól mutatja tehát ez az eset is a Szilágyság református egyházigazgatásának kettős természetét, ugyanakkor az emlegetett jakobinusság, de méginkább az „ördögösködés” a kerü-

* Szabadi István (1964) a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának igazgatója 1996 óta. Habilitált egyetemi docensként egyháztörténetet, forrástant tanít a Debreceni Egyetemen. Kutatási területe a 16–18. század magyar egyház- és művelődéstörténete, különös tekintettel a Partiumra. Az általa vezetett levéltár önálló kiadványsorozata, elsősorban forráskiadásai szintén a Partium gyülekezeteire, illetve magára a történeti tiszántúli egyházkerületre vonatkoznak.

¹ Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltár (továbbiakban TRREL), Egyházkerületi közgyűlési iratok I.1.b.43. 813.

let történetében eddig még fel nem bukkant vádja arra indítja az embert, hogy jobban utánajárjon a történeteknek.

A kolozsvári kollégiumnak a perhez csatolt iratából, „iskolalátogatási bizonyítványából” kiderül, hogy Ambrus Gedeon apja is lelkész volt, iskoláit pedig középfokon Debrecenben végezte.² Ezt igazolják a debreceni kollégium Diarium Famulorumában lévő bejegyzések is.³ Ezek szerint 1781-ben kerül a kollégiumba az oratores novitii közé, majd oratorként (Bihar)püspökiben praeceptor. Patriaként N. Oltsa, azaz Nemesócsa van megadva a neve mellett. Görözdi Miklós jelenlegi nemesócsai lelkész segítségével igyekeztem származásának utánajárni. Kiderült, hogy Ócsa, Ekel, Ekecs református szülőtteit Nagymegyeren a katolikus anyakönyvbe jegyezték be a vizsgált időben. Két ekecsi Ambrus Gedeon tűnik fel, mindkettőnek Ambrus István nevet visel az apja, az 1762-ben született Gedeon anyja Szombaty Erzsébet, az 1764-ben születettnek pedig Fekete Erzsébet, keresztanyja Szombaty Erzsébet. Van még tisztáznivaló, de a Szombaty név esetében a Cseh-Szombaty családról van szó, amely valóban „familia honestissima” (a kolozsvári kollégium fentebb említett irata így nevezi Ambrus Gedeon anyját: *mater honestissima*), rengeteg debreceni szállal. Gedeon aláírásában használja a lelkész atyára való utalást, a P. betűt keresztneve előtt (a Pastoris rövidítését), ami szintén megerősíti lelkészcsaládból való származását.⁴

Pár évet tehát a debreceni kollégiumban is eltöltött, de felsőbb tanulmányait már Kolozsvárott kezdte 1782-ben. A kolozsvári professzorok szerint *juvenis ingenio egregio*, azaz kiváló tehetségű ifjú volt, hétévnyi tanulmányok után nagy reménységgel indították útnak Hidalmásra mint frissen végzett lelkészt. 1791-ben ordinálták Kükküllőváron⁵, de tudni kell, hogy ekkor már egy esztendeje Hidalmáson szolgált (1790–1794 között), hivatalát pedig mint lévita foglalta el *a tiszteletes esperest és tractus engedelmé és megegyezése nélkül*.⁶ Ez tehát az első s közel sem utolsó összeütközése egyházi feljebbvalóival. Láttuk, hogy ordinálása 1791 júliusában megtörtént, azaz egy évvel korábban adott reversálisának megfelelően jól viselte magát, szentséget pedig nem szolgált ki rendes felszenteléséig, mégis újabb ügyét tárgyalta 1793-ban a dési partiális zsinat. A hidalmásiak ugyanis panaszt nyújtottak

² Az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltára, Főkonzisztórium Levéltár, Ügyiratok 195/1795.

³ TtREL II.16.b.5 Szolgadiákok kurátorának iratai. Diarium famulorum 1776–1794.

⁴ Vö. Kránitzék névsorával <http://users.atw.hu/csutortoki/dunrefegyhkpredrekt.pdf>, az ezt folytató neten lévő adattárban nem szerepel

⁵ *Erdélyi református zsinatok iratai IV. 1790–1800*. Szerk. Buzogány Dezső, Sipos Gábor, Dáné Veronka, Kolombán Vilmos József. Kolozsvár 2001, 27. (A továbbiakban: ERZSI)

⁶ ERZSI 11–12. „A Dési venerabilis tractusnak tiszteletes esperestje és notariussa egy papi szent hivatalra maga megvizsgáltatását s felszentelését kérő Ambrus Gedeon nevű ifjú ellen, ki azon tractusban hidalmási ekklezsiában szintén esztendőtlől fogva lévítai szolgálatot folytatott, panaszojálk1-sóben Hogy azon tractusba és ekklezsiába a tiszteletes esperest és tractus engedelmé és megegyezése kívül szállott be. 2-szor: Hogy mégis az ekklezsiabéli embereket arra bírta, hogy tisztelendő püspök urunkhoz olly levelet írának, mellyben az említett tiszteletes esperest megegyezett akaratjáról bizonyítanának, melly levéllel tisztelendő püspök urunkat arra bírták, hogy nevezett Ambrus Gedeonnak a szent sacramentumoknak kiszolgáltatásokra való szabadságot, és arról bizonyító levelet adna...”

be ellene 1793-ban, vádolva *részegeskedéssel, verekedéssel, tánczal és egyéb rendetlen maga viselésével*.⁷ Ambrus ismét reversálist adott, fogadva, hogy megjavul, s ha nem, esztendő multával *minden kényszerítés nélkül el megyen*. Nem változott meg, így 1794 júniusában állásától megfosztotta és az egyházmegyéből is kitiltotta a dési partiális zsinat.⁸ Ezután került az akkori tiszántúli egyházkerületbe, a Szilágyságba. 1795-ben káplán Szilágycsehen (itt jegyezte be az anyakönyvbe leánya, Zsuzsánna halálát 1795. február 1-jén)⁹, szintén a tractus esperesének tudta nélkül. Faggyas István szilágysági esperes már 1795 augusztusában a tiszántúli egyházkerület elé terjesztette az ügyet, amely azt napirendre is tűzte: *Faggyas István Uram ezen folyó hó 4dikén költ levelében feladja: hogy Ambrus Gedeon nevű prédikátor, a Deési T. Tractusból proscibáltatván, T. Szenior Uram híre nélkül, tsak ugyan Szilágy Csehi káplánja lett, és az alatt az egy esztendő alatt, melyet ott töltött, magát úgy adta volna ki közönséges mulatságban, mint Frantzia jakobinus; mely amin előadja T. Szenior Uram, a tractus rendes gyűlése után jött világosságra: mindazáltal elvégeztetett volna, hogy Ambrus Gedeon a Szilágyi T. Tractusban prédikátor ne lehessen. De ezen végezést Ambrus Gedeon semmibe hajtván rétsei prédikátorrá lett, a T. Tractusnak híre és megegyezése nélkül. Melyet megértvén T. Szenior Uram, és a feljebb említett jakobinismusára nézve, két tanút megeskettetvén, Ambrus Gedeont azonnal megintette, hogy a Paróchiáról kitakarodnék; egyszersmind az Ekklesiát is idézte, hogy tselekedetéről számolna, de sem egyik sem másik nem engedelmeskedett. Béküldötte a megeskettett tanúk vallását is, hozzátévén, hogy ezt a dolgot bővebben is megvizsgálja, és az erdélyi Méltóságos Főkonzisztóriumnak béküldi*.¹⁰

Tehát még 1795-ben Krasznarécsére, Varsolc fliájába kerül Ambrus, de ismét ordinálás nélkül, pusztán a gyülekezet rokonszenvét vagy támogatását megnyerve. A jakobinus mozgalommal Ambrus Gedeont egy temetési igehirdetése miatt hozták kapcsolatba, melyben azt állította, hogy az ember bűneiért tulajdonképpen nem az ember a felelős, hanem Isten, aki az embert teremtette. Ezen a gondolatmeneten tovább menve Ambrus később kifejti, hogy az ember tettei valójában nem is gonoszak, hiszen Isten sugalmazza azokat. Más esetben az egyik tanú meghallotta Ambrus beszélgetését a récsei iskolamesterrel, akinek pedig azt mondta, hogy amit a test megkíván, azt meg kell neki adni, illetve, hogy senki sem érheti el a túlvilági boldogságot, hacsak nem tapasztalja meg az evilági boldogságot. Deista és naturalista nézeteit ismerhetjük meg tehát a vallomások alapján, jakobinus eszméinek summáját pedig így adta vissza Ambrus, Voltaire szavait idézve: *Azért amiért az óra rosszul jár nem az óra a hibás, hanem az órásmeister*.¹¹

Ne feledjük, a Partiumban éppen a Szilágyság számított a jakobinusság központjának, a Gubernium éppen 1795-ben folytatott vizsgálatot több személy ellen, de csak dorgálásban részesültek.¹² Faggyas Istvánnak az Ambrus Gedeon elleni vádja tehát igen súlyos volt, jakobinusságának az ügye szintén a Gubernium elé

⁷ TtREL I.1.b. 36. 612.

⁸ TtREL I.1.b. 36. 642.

⁹ TtREL Lelkészi adattár I.8.d. 14.

¹⁰ TtREL Közgyűlési jegyzőkönyvek I.1.a.8. 1795. augusztus 10. 67. szám alatt

¹¹ TtREL I.1.b. 36. 612.

¹² Csetri Elek: Iratok a jakobinusság erdélyi történetéhez. In: *Levéltári Közlemények* 74 (2003/1–2), 221–223.

került (a tiszántúli superintendens kötelességének érezte Ambrus Gedeont *béjelenteni és feladni a Felső Guberniumnak* még 1795 augusztusában), amely Ambrust abban ártatlannak találta.¹³ Nyilván a jakobinus szót az ő esetében is igen tágra kell értelmezni, az áramlathoz valamilyen szinten való kötődésről van szó, amit Faggyas kíméletlenül igyekezett kihasználni. A fentebb említett nézetei a felvilágosodás korában egyszerűen divatosak voltak, vallomásaiban le is írja, hogy még diákkorában (vagy Debrecenben, vagy Kolozsvárott) egymás között terjesztették titokban azokat a kéziratokat, amelyekből tételeit vette. Utóbbiak soha nem álltak össze koherens egészé, viszont segítségükkel saját alkoholizmusát és egyéb fogyatékosait igazolhatta.¹⁴

Mind a récseiek, mind Ambrus leveleiben szóba kerül a lelkész, valamint a récsei eklézsia és az esperes, Faggyas István eleve rossz viszonya. Faggyas István a megüresedett récsei ekléziára egyházmegyei jegyzője, Dombi János ipját (lánya vagy fia házastársának apját), Tétsi uramat akarta a faluban lelkészként elhelyezni. A gondok ott kezdődtek, hogy ezt Faggyas nem választással akarta megoldani, hanem kinevezéssel. A récseiek természetesen sértve érezték magukat, és nem akarták elfogadni a rájuk erőltetett lelkészt. A helyzetet tovább nehezítette, hogy Faggyas István jelöltje más egyházmegyéből (a désből) érkezett volna. Récsen kihasználva a pillanatnyi bizonytalanságot meghívta magához Ambrus Gedeont. Ambrus egyházmegyei konszenzus nélkül került lelképásztori pozícióba, ráadásul Erdélyből érkezett egy tiszántúli gyülekezet élére a debreceni superintendens ordinációja nélkül. Az esperes előbb megbírságolta az egyházközséget 100 forintra, majd pedig jól megtervezettnek látszó rágalomhadjárattal igyekezett ellehetetleníteni a lelkészt. Miután Ambrust felfüggesztette, nem gondoskodott megfelelő helyettesítésről, ezzel is büntetve a gyülekezeti tagokat.

Az egyházkerületi közgyűlésnek 1796 augusztusában ismét Ambrus Gedeonnal kellett foglalkoznia. A récsei gyülekezet két részre szakadt, s mindkét fél az egyházkerülethez fordult. Bizonyos *bűvös bájosságért* a gyülekezet egyik része elidegenedett tőle, és másik lelkészt kér az egyházkerulettől, másik fele megtartaná, de csak akkor, ha tisztázza magát törvényes úton az *ördöngösség* vádjától. Utóbbi levél kapcsán felmerült az is, hogy hamisítvány. Viszont mivel a szilágyi tractus még nem folytatott le vizsgálatot ez ügyben, s nem hozott végzést (szentenciát) sem, a kerület visszautalja az ügyet a tractus elé, ugyanakkor Ambrus Gedeon hivatalból való felfüggesztését érvényben tartja.¹⁵

A szilágyi tractus partiális zsinata 1796. szeptember 8–10. közötti ülését Récsén tartotta, ahol az Ambrussal szemben felmerült újabb vádakkal foglalkozva, tanúk sorát hallgatták meg, és végzést is hoztak. *Végre törvénytelen tselekedeteit nem átalotta azzal tetézni, hogy az isteni gondviselésben való bizodalomnak megvetésével, Terafi nevezettel nevezett ördöghöz folyamodott, s másokat is valamely e végre készített írásnak*

¹³ TtREL I.1.b. 36. 642.

¹⁴ A jakobinusságával foglalkozó tanúvallomások mind kiemelik részeges életmódját, egyesek utalnak arra, hogy ebben felesége is társa volt, akinek bundáját is eladta Ambrus Gedeon, örökösen adóságokkal küzdött, a récsei korcsmárosnak a parókia pincéjében elhelyezett borára is rájárt, stb.

¹⁵ TtREL I.1.a. 8. 59. szám alatt.

véllek való közlésével, ezen utálatosság követésére eltsábított, annyira, hogy ezen Írás a mise által való megszenteltetés végett Somlyóra vitetett, emelett szentelt kréta és viasz kerestetett, az eltsábított személyek által annakutánna kettős circulusban álván edgyütt a Tsábító, és a Terafit 30 ezer arany hozásra kötelező Írás elolvastatott. Ambrus Gedeon azt vallotta, hogy ő tréfának szánta az egész szertartást, ellene viszont felhozták, hogy a többiek valóságosnak hitték, ráadásul a következő vasárnap a somlyai katolikus pap kiprédikálta a református récséiket (akik hozzá fordultak az Írás megszenteléséért, amiről a partialis zsinatnak írásbeli vallomást is tett), sok kárt okozva ezzel az egész református egyháznak. A partialis zsinat azt a végzést hozta, hogy Ambrus Gedeon tizenöt napon belül hagyja el a szilágyi tractust és magát Récsét s többé mértéktelen életével társaságunkat ne motskolja a Gellei XIII. kánon¹⁶ szerint végeztetik.¹⁷

A jegyzőkönyv másolatát és annak mellékleteit a szilágyi tractus megküldte mind a tiszántúli egyházkerületnek, mind a Guberniumnak, utóbbi azt továbbította a Főkonzisztóriumnak. A Debrecenben lévő irategyüttes mellé csatolva van a fentebb emlegetett írás is, egy könyvecske korabeli kéziratban, melynek címe: *Legfőbb kényszerítése minden lelkeknek, akik az áerben, vízben, víz mellett, a földben lakoznak, hogy egy szempillantásban meg jelenének, vagy hogy az embernek akarattját tegyék, ha az Istennek akarattjával egybe vagyon kapcsolva, és felebarátunknak nintsen kárára.* Ez a könyvecske az R. P. Erhardo Sacerdote és S. S. Professore Matheseos ordinario in Universitate Ingolstatiensi Bavariában foglaltatott ilyen kis tsmóban.¹⁸ Ambrus talán ezt is iskolai tanulmányai során kapta, szerezte (nem másolta, nem az ő keze írása), s azóta őrizgette.¹⁹ Kérdés, hogy használatba vételével valóban pénzszerzés volt-e a célja állandó illuminált állapotának köszönhetően, vagy valóban tréfának szánta. Mindenesetre kiváló fegyvert adott ismét az őt eltávolítani akaró esperes kezébe.

Tudni kell, hogy a földbe ásott kincseket a hiedelem szerint gonosz erők őrzik, őket kellett kényszeríteni, hogy ezt átadják. Ennek a „szertartásnak” az elvégzéséhez az egyik legalkalmasabb személynek a papokat tartották, hiszen maga a cselekmény is a varázskönyvek, varázsigék használata mellett különböző imád-

¹⁶ „Lelkészi hivatalt bitorolni törvényes meghívás nélkül egy halandó se merészeljen, hanem várja ki-ki az ő hivatását az Istentől annak közegei által; mert senki sem veheti magának azt a tisztességet, hanem csak az, aki Istentől hívatik, miként Áron. Ahonnan Isten erősen feddi azon prófétákat, akik küldetlenül mennek s prófétálnak, holott ő nem szólott hozzájuk. Akik azért az egyház előljáróinak, vagy a hallgatóknak ellenére magukat feltolják, mint tolvajok s rablók, kik nem az ajtón, de másutt mentek be a juhakolba – gyalázatosan kivettessenek”. Kiss Áron fordítása, megjelent Kecskeméten, 1875-ben.

¹⁷ TtREL I.1.b. 37. 645.

¹⁸ Nagy Dezső közli először a könyvecskét (Nagy Dezső: Egy magyar kéziratot varázskönyv a 19. századból. In: *Index Ethnographicus* (1957/2) 199–205.), de már Varga János emlegeti (*Babonák könyve*. Arad 1877). Magának a kincskeresésnek hatalmas irodalma van, érdeklődők számára kiindulásnak ajánlom: *A kincskeresés 400 éve Magyarországon. Kézikönyvek és olvasóik*. Szerk. Láng Benedek – Tóth G. Péter, Budapest 2009. Internetről is letölthető: <http://docplayer.hu/1219427-A-kincskereses-400-eve-magyarorszagon-kezikonyvek-es-olvasoik.html>

¹⁹ A felvilágosodásra adott reakcióként Európában mindenütt teret nyerne a misztikus irányzatok, a kis könyvecske származási helyén Bajorországban a rózsakeresztesek, aranykeresztesek katolikus egyházi védelem alatt terjednek, s nyilván beszívárognak magyarországi protestáns kolégiumokba is, lásd ehhez Némedi Lajos: Kármán József „A kinczásó” című elbeszélésének forrása. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* (1971/3), 481–488.

ságokból és bibliai részletek felolvasásából állott, hiszen gonosz erővel kellett felvenni a harcot.²⁰

Krasznarécse gyülekezetének legfőbb patrónusa báró Kemény Simon volt. Az esetről neki is be kellett számolni, maga az irat megvan Kolozsvárott az állami levéltárban, közlésre is került.²¹ Szintén kötelező volt jelenteni az esetet a világi hatóságok felé, lévén szó büntetendő boszorkányságról, ördögösségről. Az ügyet az úriszék tárgyalta Récsén, 1796-ban, ennek iratai is megvannak a Kemény (báró) család csombordi levéltárában,²² elmarasztaló ítélet nem születhetett, mert Kemény Simon, Ambrus legfőbb pártfogója (ennek bizonyítékai a Debrecenben lévő ügyiratokhoz kapcsolt támogató levelei) ajánlására a lelkészt a Telekieknél, Kővárhosszúfaluban találjuk, mint udvari lelkészt.²³ Forrásaink későbbi sorsáról nem beszélnek. A tiszántúli egyházkerület zsinata utoljára 1797. augusztus 17-én tárgyalta Ambrus ügyét, s végezetül nemcsak az úrvacsorától tiltották el, míg nyilvános eklézsiakövetést nem hajt végre, hanem *a prédikátori hivatalból is kitétik.*²⁴

²⁰ Nem feketemágiáról van szó, ehhez érdemes idézni a könyvecskéből a pár utolsó mondatot: „Hald meg Terafi! Én hivlak és kényszeritelek Tégedet ismét hivlak és kényszeritelek Tégedet, mind azokra ameljek következnék, Kinszeritelek Tégedet az ártatlanoknak vérekre mind Mártiroknak vérekre és Kinszeritelek Téged Terafi arra az igazságra meljet a Szent Atyák irtak az apostolok hirdettenek és tanítottanak kinszeritelek Téged Terafi az ó és ujj Testamentumnak Tanításokra. Kinszeritlek Tégedet arra a hatalomra ameljet az Isten és Krisztus első vicariusának Péternek és Pálnak ajándékozott, Kényszeritelek Téged a Papoknak hatalmokra, melly szerént a Míse szolgáltatásban a kenyeret Krisztus testévé a Bort az ő szentséges vérévé változtatattyaák, Kinszeritelek Tégedet Terafi az elmúlt, jelenvaló és következendő Papoknak arra a hatalmokra melly szerént titeket kinszerintetnek Kényszerítettetek és kényszerítetnek, hogy nékem mindárt tsendesen megjelenj. Többet is, ha hozz nem bánom, de kevesebbet semmi képpen ne hozz: és ez igazán így légyen amint az igaz hogy a Szent Háromságnak Második Személye a Krisztus Testben megjelent és a papoknak megszentelése után a kenyérnek és bornak színe alatt, Istenségével Testével, Lelkével, Vérrével jelen vagyon, így kényszeritelek”.

²¹ Az irat: B: ANJC, Cluj-Napoca, báró Kemény család csekelaki levéltára, K. 1265. Nyomtatott kiadása: Szabó T. Attila: *Erdélyi Magyar Szótörténelmi Tár* I. kötet. Budapest–Bukarest 1975, 537., 1202.; III. kötet 1975, 920., 934., 989., 1073., 989. „[...] Sajnosan kentelenítettünk Ex[cellenti]ad előtt felfedezni papunk állapotja iránt ecclesiankban tortent változasunkat. [...] T[isztelt] Ambrus Gedeon uram a consistorium által megkerdeztetven, azon bornak megitalab[an] amennyiben reszesnek esmeri magat, nem valami kulonos malitiabol, hanem, egyenes baratsagi confi dentiabol vallotta meg a pecsetnek felszakasztasat. Masodsor ezen valamennyire hibas cselekedetenek feladasahoz ragasztatott ennel sokkal szarvasabb es vallasunk principiumaval ellenkező cselekedete Ambrus Gedeon uramnak bizonyos buvos bajos babonas értelmű es 13 troluisbol allo Terafi nevezet alatt, mesterenek es egyik hallgatojanak [...] irasa inducalvan ezzel őket, s hitegetven arra, hogy azon Terafi ordogok fejedelme leven, hozza folyamodvan annyiszor, amennyiszor mindenkor summas penzt hozna ele. [...] a Circulusnak kozepeben allitotta t[isztelt] Ambrus Gedeon uram, a mester jobb kezeben a Bibliat advan, oly meghagyással, hogy a Circuluson kívül ne lepne, mert az ordogok fejedelme, Terafi elragadna. [...] Tegnap napon t[isztelt] esperes uram, mind a papot, mind a mestert cselekedetekre nezve szolgálatjok folytatatasatol felfuggesztette, es mar ma a templom bezarottatva, sem papunk, sem mesterunk nincsen”.

²² ANJHu, Deva, Kemény (báró) cs. csombordi lt. Récsé, K. 1265. Filmtári másolat: MOL, X 4860. Arhivele Nationale Judetul Hunedoara Deva, Kemény (báró) család csombordi levéltára.

²³ TtREL I.8.d.14.

²⁴ TtREL I.1.a. 8. 1797. augusztus 17. 41. száma alatt.